

Andrej Koritnik *V iskanju izgubljene gotovosti*

Milan Dekleva: *Reševalec ptic*
Cankarjeva založba, Ljubljana 1999

Čeprav je bivanje človekovo na zemlji kratkega daha, je sprehod skozi zgodovino duha nujna, morda celo neizbežna pot mladega človeka, ki mu ves svet leži kot neskončno mnogo pred nogami, kot neizčrpen in nikoli dopolnjen vrecel večnosti. A kakor je resnica telesnega neobstoja oprijemljivo prisotna, tako se v razgledu po duhovnem snovanju, trpljenju, strasteh in neskončnih premišljevanjih o človeški zakoreninjenosti in smislu prikažejo lepe Goethejeve besede iz drugega dela *Fausta*: »Črnilo je strjeno in suhó / in čas belino listov je zabrisal; / a vse je tu ...«¹ Minulosti ni več, kajti neizprosnost trenutkov jih je požrla, a vseeno je nekaj ostalo. In prav zato je srečanje s knjigo svojevrsten pripetljaj, ki bralca nenehno uči brati – pri izkustvu in branju literature se dogaja podobno kakor tedaj, kadar v slovarju iščemo neznano besedo, pa vendar se hkrati znova in znova učimo pozabljene abecede. Pesnik in esejist Milan Dekleva je tisti slovenski ustvarjalec, ki je s prozno mojstrovino *Reševalec ptic* zapisal prav takšno knjigo; in ker je vsaka izkušnja z umetniško izbrušeno in izjemno zahtevno besedo literarne umetnosti, kot je Deklevova, pravzaprav oseben doživljaj, ob *Reševalcu ptic* nočem sprožiti hitro na zunaj 'objektivne' interpretacije, ki bi želela dobre kratke zgodbe prekositi s svojo domiselnostjo, marveč želim premisliti morda najpomembnejšo – sicer duhovno in abstraktno, a v resnici za vsakogar zavezujočo – temo Deklevovih

1 Johann Wolfgang Goethe, *Faust*, prvi del prevedel in opombe napisal Božo Vodusek, drugi del prevedla in opombe napisala Erika Vouk, Maribor: Založba Obzorja, 1999, str. 323.

kratkih pripovedi. Kajti dobra literatura ne potrebuje pohval, apologije ali posebnih, umetnostno intoniranih, pa največkrat sami sebi namenjenih razlag brez širših razgledov;² njene odlike se kažejo v miselnih izzivih, skritih v njej. *Reševalc ptic* je redka ptica v množični jati slovenske literature, ki kaj takega ne samo omogoča, temveč tudi zahteva.

Slogovne odlike Deklevove knjige so opazne že na prvo oko in na daleč izdajajo pesnika in občutljivega, izbirčnega in natančnega jezikovnega mojstra. Prek neskončnosti jezikovnih izrazil zgodbe v *Reševalcu ptic* slikajo majhne, nepomembne trenutke človeškega življenja (čeprav se lahko upravičeno vprašam, kaj so veliki trenutki?), ki pa v svoji neznatnosti govorijo o velikih rečeh. V mimobežnosti običajnega se junaki Deklevovih kratkih pripovedi zavejo nujnosti spremembe svoje eksistence, začutijo željo po smislu, vendar se ob koncu izkaže njihovo upanje za iluzorno, neuresničljivo in zamočvirjeno v večnem blatu neprilagojenosti, ki so ji zavoljo časa zavezani. Te pomembne misli se v Pogledu nazaj, pogledu naprej utelešajo v dekletovem čakanju na mladeniča, ovešenega z mobitelom, kravato in dragoceno obleko po zadnji modi; ali pri uradnikovi zmoti pri preprostem finančnem računu v Če bi znova preveril račun, če naj naštejemo samo dva primera. In ko junaki Deklevovih pripovedi dosežejo razsvetljenje, največkrat postanejo še bolj tuji, še bolj izvrženi, nekatere celo pogubi in za vedno uniči ali jih preobrazi v živali (v *Reševalcu ptic*, *Demonu glasbe* in v *Z bliskom v krempljih*, to nedvomno spominja na Franza Kafko), druge pa – tako kot slovaropisca univerzalnega Slovarja

- 2 V tem se najbrže skriva problem trajne krize literarne vede, o kateri piše Tomo Virk v 35. zborniku Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture (*Perspektive leposlovja in vede ob njem ob koncu tisočletja*). Čeprav bi milenaristično občutje lahko ustvarjalo neresnične trditve, da gre nekaj narobe (bognedaj, da celo prihaja konec sveta), pa je Virkova misel o krizi povsem na mestu. A vendar je drugo vprašanje, v čem se skriva ta kriza, ki bi zahtevala poseben in v prihodnosti neizbežen, polemičen premislek.

vetrov v Momlogolomu – pripelje v norišnico. Toda v teh žalostno dopoljenih usodah sta zadoščenost in gotovost, ki v metaforičnem jeziku umetnosti pripovedujeta o živih problemih sedanosti in prihodnosti.

Poleg takšnega enotnega razvojnega loka vseh pripovedi si lahko zastavimo še akademsko vprašanje o njihovi zvrstni pripadnosti. Najbližji pojem je kratka zgodba, ki je nedavno dosegla teoretično utemeljitev Toma Virka v *Času kratke zgodbe*. Gotovo gre za žanr ontološke negotovosti, največkrat napisan prvoosebno brez posebne karakterizacije, ki »dogajanje prav tako lahko stopnjuje proti vrhuncu, izraziti ‚križi‘ ..., s katero se kratka zgodba navadno tudi sklene, čeprav to ni nujno; njen konec ostaja ‚odprt‘, ni ne fabulativne ne ‚metafizične‘ zaokrožitve, temveč pogosto neka iracionalna nota.«³ Največkrat gre zares zanje, vendarle se od njih pomenljivo razlikujejo. Kratke zgodbe se izkažejo za slikovite upodobitve časa brez smisla, metafizike in resnice, nasprotno pa pripovedi *Reševalca ptic* vsaj rahlo vodijo v drugo smer preseganja dediščine minulega stoletja, v zmehčan metafizični nihilizem, ki mora imeti svoje meje.

In prav o teh mejah Deklevo delo nagovarja občutljive bralce. Čeprav je naše bivanje kratkotrajna epizoda v prepletu zgodovine, me položaj človeka v svetu – kakor ga doživljam – vodi v zavezujoč premislek o njegovem vnovičnem samopremisleku in neizbežni ugotovitvi, da ga vsa razrahljanost vrednot, relativiziranje resnic in izpraznjeno nebo mrtvih ali odsotnih bogov peljejo k točki brez vrnitve, tedaj tja, kjer je premišljevanje o čemer koli popoln nesmisel in kjer nič ni resnično in je vse dovoljeno. Toda človeštvo je v minevanju časa pokazalo, da vsako odsotnost tistega, s čimer utemeljuje svojo existenco ali smisel (celo pokojni Anton Trstenjak

3 *Čas kratke zgodbe. Antologija slovenske kratke zgodbe*, izbral in spremno besedo napisal Tomo Virk, Ljubljana: ŠOU, Študentska založba (Beletrina), str. 299.

je o tem pretil veliko črnila), kaj kmalu nadomesti z vrsto miselne opozicije, ki znova popravi ali zgradi nove, trdne temelje, brez katerih najbrž človeku ni živeti. V resnici (in ni me sram uporabljati te besede!) ga potreba po izginulem, a nujnem substratu njegovega notranjega miru, nasprotnega razviharjenim preteklim časom, pripelje v *iskanje izgubljene gotovosti*. Vendar pri takšnih obratih ne gre za preprosto ponavljanje starega, temveč za novo obliko smisla. Danes si morda prizadevamo za »absolutno«, »resnično«, »smiselno«, le da brez avtoritet, ki bi jih zapovedovale. Če govorim o izgubljeni gotovosti, to še ne pomeni, da si želim novega Josipa Vidmarja!⁴ Najkristalnejši primer postopnega izgubljanja vseh opor je ravno 20. stoletje, ki se je kakor gotska katedrala brez nosilcev postopno sesuvalo samo vase. Ob nasilju, revolucijah, prevratih in vojnah je intelektualno življenje – in to si moramo odkrito priznati – z miselnimi spekulacijami še poglobljalo krizo človekove identitete, to pa je kmalu pripeljalo do nadomestitve realnega z virtualnim svetom (tudi za postmodernizem je značilen simulirajoč virtualni pripovedovalec), utelešenega v veličastnem internetu.⁵ Ljudje preprosto ne živijo več tukaj in verjamejo lažnemu slepilu o svetu kot globalni vasi – kje pa, svet je globalna vas samo za zaslonom

4 Posledica vsega je tudi razdrobljenost znanstvenih strok, ki so pozabile na skupen izvor človekovega znanja in modrosti, in so usmerjene v obdelovanje ozko omejenega vrtička, kakor bi rekel Voltaire. O nujnosti preseganja takšne zakoličenosti in o odpiranju v medsebojno sodelovanje je dobro premišljeval Luka Vidmar v Melistovih skušnjavah (*Razgledi*, 7. 7. 1999, št. 14/1141, str. 21). Gre torej samo za drugačen obraz iste zgodbe.

5 Tak položaj lahko tudi primerjamo z nenavadno nemočjo besede danes. Vsa opozorila – npr. intelektualcev okoli *Nove revije*, ki so imeli nekaj izjemno vlogo v opredeljevanju slovenske narodne identitete – so samo besede, ki se izgubljajo med mnogimi drugimi, so samo besede, ki nimajo moči samo zato, ker so v logiki »anything goes« pravzaprav vse enako vredne, če jih sploh kdo prebere, upošteva in o njih premišljuje. Tudi zavoljo tega so spremembe, zakoreninjene v človekovem pozitivnem, brez cinizma začinjenem odnosu do sveta, ki temelji na zaupanju vase, v druge in v ločevanje zrnja od plev, nujne in zaželene. Če sprehod najmlajše generacije skozi probleme časa pripoveduje ravno to zgodbo in če se v svojih »utopičnih« mislih ne motim (čeprav je zmota tudi dober vzrok za debato), potem takem premišljevanje o tem ni žalostno zgubljanje besed. Mladi bi preprosto rekli: »Dost mam!«

računalnika in nikjer drugje. Vprašanja o smrti boga in metafizičnem nihilizmu so bila seveda vznemirljiva, a vendarle nevarna, čeprav je nujno vedeti, da se po navadi občutje krize in težav vzpostavlja največkrat v ožjem krogu mislecev, ljudje pa srečno in trdno živijo naprej, ne glede na visokoleteče misli. Znamenja sprememb morda lahko razbiramo v zborniku *O božjem bivanju*, kjer je v predgovoru zapisano⁶, da dokazi boga morda kažejo težnjo po zapolnjenju izpraznjenega smisla. To je tehten in upoštevanja vreden argument, ki še bolj pridobi pri svoji veljavnosti ob prvem dokazu pri Anzelmju iz Canterburyja v *Proslogionu*, kjer »se ne trudim umevati, da bi veroval, ampak *verujem*, da bi umeval [sic!].«⁷ Gre tedaj za princip vere, ki si prizadeva za spoznanje (*fides quaerens intellectum*). Vendar se lahko upravičeno vprašamo, ali dokazi boga zares pomenijo zapolnjevanje izgubljenega smisla, kajti že Dušan Pirjevec je v študiji o bogoiskateljstvu Dostojevskega v *Bratib Karamazovih* bistro pripomnil, da dokaz za vernika ni bistven, če vera pomeni brezpogojno verjetje. Dokaz v sebi nosi klico racionalnosti, ki je lahko pozitivna ali negativna, zato je lahko tudi dokaz boga takšen, s tem pa je odprto vprašanje, koliko racionalen premislek o takšni temi prispeva v iskanju izgubljene gotovosti.

Reševalca ptic lahko umevamo v tej perspektivi, ki je pravzaprav bila že mnogokrat premeta, to pa vnovič dokazuje, da so tudi takšne teme vedno znova aktualne, in še posebno danes, »v stoletju, ki sta ga zaznamovali relativnost in nedoločljivost, torej načeli fizike in ne metafizike.«⁸ V zgodbi *Pogled nazaj*, pogled naprej je mladostni japi tipičen primerek takšnega postmodernega sveta, ki bo sosedni blondinki mimogrede »zamašil odtok ljubezni« (str. 23), čakajoče dekle pa lahko razumemo kot trohico želje po spremembi, po koncu tega neznosnega relativizma, divjega posestva predmetov, ki me opredeljujejo kot nenasitnega porabnika, kajti tik pred tragično

6 Urednik zbornika je bil Tomo Virk.

7 Anzelm, *Proslogion*. V: *O božjem bivanju*, Ljubljana: Nova revija (Poligrافي), str. 11.

8 Milan Dekleva, *Gnezda in katedrale*, Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 1997 (Zbirka Novi pristopi), str. 71.

smrtjo si misli: »Kako malo časa je za mano, kaj vse se mi bo še zgodilo!« (Str. 19) A vendar je njen konec tukaj, ne pretrga zveze z njim; v tem bi lahko videli nemožnost kakršne koli spremembe – gotovost je za vedno izgubljena in vse skupaj drvi navzdol proti neizprosnemu koncu. Toda že v njeni pojavnosti je uresničena možnost, o kateri dobra Deklevova literatura pripoveduje, medtem ko jo ljudje iz mesa in krvi živimo, dihamo, zato je jo lahko tudi spreminjamo (ali pa ona spreminja nas). Tudi osrednja zgodba *Reševalec ptic*, zares najlepša in pretresljiva pripoved (v kratkih stavkih brez vejic) o invalidnem dečku, ki postaja reševalec ptic, reševalec tistega, kar je izgubljeno, zato na koncu, po preobrazbi v ptiča, sklene, da je »sreča ... lahka. Sreča je najlažja stvar, kar sem jih srečal. Zdaj šele bom dober reševalec ptic [sic!].« (Str. 31) V Principih svetlobe želi dekle uresničiti svoje sanje, a ji ne uspe; Za kužno zaveso je katastrofična pripoved o zadnjih sedmih dneh stvarstva; in še bi lahko naštevali, pa bodi dovolj, da bralcu ne bi ukradli vseh užitkov.

Reševalec ptic Milana Dekleve je drobna knjižica, ki jo lahko preberete v enem dnevu, a vendar ne priporočam branja v eni sapi (ki tako ali tako zavoljo pomanjkanja koncentracije najbrž ne obstaja). Skromnost je navadno skrita v malem in mirne vesti zatrjujem, da gre za dobro – čeprav na trenutke težko – literaturo, ki v sebi nosi pekel ali nebo. Je kakor utelešenje Prešernovega *Pevca*, ki pozna obe plati resnice naše sedanjosti.